

УДК 343.915

І.Г. Лубенець,кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0003-2597-0356**І.В. Наумова,**начальник відділу ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-6643-0375

НАЙПОШИРЕНІШІ ВИДИ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ¹

Стаття присвячена встановленню певних закономірностей, особливостей деяких видів злочинів, що вчиняються неповнолітніми, та наданню їм кримінологічної характеристики на основі державної статистичної звітності за останні 15 років. Визначено мотиви вчинення неповнолітніми окремих видів злочинів. Встановлено, що упродовж аналізованого періоду найчастіше неповнолітні вчиняли крадіжки, а кожен п'ятий грабіжник був неповнолітнім. Зазначено, що підвищена латентність є специфічною рисою злочинності неповнолітніх, через яку фактичний рівень злочинності неповнолітніх у 3–4 рази вищий, ніж зареєстрований. Авторами встановлено, які злочини мали найнижчий рівень латентності

Ключові слова: неповнолітні, злочинність, кримінологічна характеристика, крадіжка, грабіж, хуліганство, розбій, наркотики, угон транспорту.

Стаття посвящена установлению определенных закономерностей, особенностей некоторых видов преступлений, совершаемых несовершеннолетними, и их криминологической характеристике на основе государственной статистической отчетности за последние 15 лет. Определены мотивы совершения несовершеннолетними отдельных видов преступлений. Установлено, что в течение анализируемого периода чаще всего несовершеннолетние совершали кражи, а каждый пятый грабитель был несовершеннолетним. Акцентировано, что повышенная латентность является специфической чертой преступности несовершеннолетних, из-за которой фактический уровень преступности несовершеннолетних в 3–4 раза больше, чем зарегистрированный. Авторами установлено, какие преступления имели наименьший уровень латентности.

Ключевые слова: несовершеннолетние, преступность, криминологическая характеристика, кража, грабеж, хулиганство, разбой, наркотики, угон транспорта.

Злочинність неповнолітніх – одна з важливих проблем сучасного суспільства. Підлітки все частіше скоюють злочини заради користі чи розваг. Сучасні методи і засоби не завжди є ефективними, тому для їх удосконалення постає необхідність у розробленні кримінологічної характеристики конкретних видів злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Отже, актуальність цієї статті не викликає сумнівів.

¹ Продовження у наступному номері.

Упродовж 2002–2017 рр. неповнолітні найчастіше вчиняли такі види злочинів: крадіжки – 57,4 % (в середньому за 2002–2017 рр.) серед усіх осіб неповнолітнього віку, що скоїли злочини;

грабежі – 12,2 %;

хуліганські прояви – 5,4 %;

випадки незаконного заволодіння транспортним засобом – 5,3 %, у тому числі автомобілями – 2,3 %;

випадки незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту – 3,9 %;

розбої – 3,2 %;

шахрайські дії – 2,2 %;

умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження – 1,8 %;

умисні тяжкі тілесні ушкодження – 1,1 %;

випадки незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – 0,9 %.

Інші види злочинів вчиняло менше одного відсотка неповнолітніх.

Розглянемо, як упродовж періоду аналізу змінювалися ці показники.

Найбільш поширеним злочином серед неповнолітніх, як і серед усіх злочинців, є крадіжка (рис. 1).

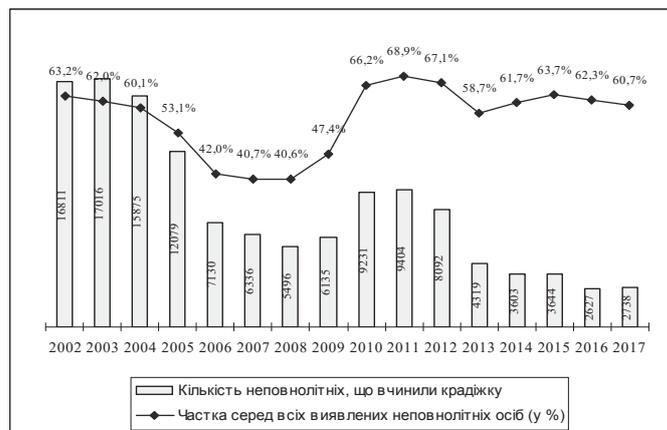

Рис. 1. Динаміка кількості неповнолітніх осіб, які вчинили крадіжку в Україні у 2002–2017 рр.

Відповідно динаміка кількості осіб до 18 років, які вчинили цей злочин, збігалася із загальною – зменшення у 2002–2008 рр. з 16811 до 5496 (у 3,1 рази), значне зростання до 9404 у 2011 р. та зниження в останні 6 років до 2738 у 2017 р. Упродовж розглядуваного періоду кількість таких осіб зменшилася у 6,1 рази. Період, за який проводився аналіз, відсоток розглядуваних осіб, що вчинили крадіжку, знаходився на рівні 60–79 %. Це значно вище частки всіх злочинців, які вчиняли крадіжки. Тільки у 2005–2009 рр. згідно із загальною тенденцією суттєвого зменшення крадіжок у країні, зумовленої значним збільшенням розміру вартості викраденого майна, за якого настає кримінальна відповідальність, зазначений показник складав 40–50 %. Частка неповнолітніх серед всіх осіб, які вчиняли крадіжки, у 2002–2007 рр. була більше 15 %, а в наступні роки знизилася до 5,6 %.

Серед неповнолітніх крадіїв у 2002–2010 рр. у середньому близько 14 % склали особи, які вчинили крадіжки з квартир. За останні сім років їх відсоток значно зменшився і знаходився на рівні 3–4 %. Відповідно кількість таких злочинців знизилася з 2414 у 2002 р. до 87 у 2017 р.

Другою за чисельністю групою неповнолітніх злочинців були грабіжники (рис. 2). У 2002 р. виявлено 2376 осіб, які скоїли цей злочин. У 2003–2005 рр. їх чисельність зростає до 3377, а в наступні роки знижувалася та у 2017 р. дорівнювала 471, що у 7,2 рази менше, ніж у 2005 р., та у 5 разів – ніж у 2002 р. Частка неповнолітніх, які вчинили грабіж, у 2002–2006 рр. зростає з 8,9 % до 19,2 %, у наступні три роки складала близько 17 %, у 2010 р. скоротилася до 10,8 % і в подальшому перебувала приблизно на одному рівні. Слід відзначити, що у першій половині періоду аналізу серед злочинців усіх вікових груп, які скоювали грабежі, майже 20 % склали особи віком до 18 років. Тобто кожний п'ятий грабіжник був неповнолітнім. За останні роки їх відсоток знизився до 8 %.

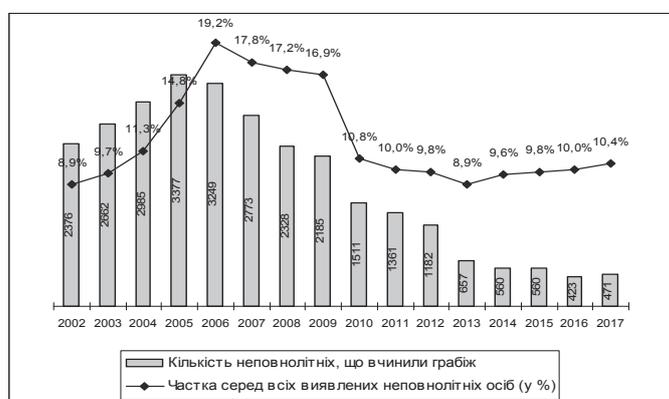

Рис. 2. Динаміка кількості неповнолітніх осіб, які вчинили грабежі в Україні у 2002–2017 рр.

Як бачимо, більшість неповнолітніх злочинців – це особи, які вчинили злочини корисливої спрямованості.

У 2002–2011 рр. наступним за поширеністю серед неповнолітніх було хуліганство. Але упродовж розглядуваного періоду зменшилася не тільки чисельність осіб, що вчинили такий злочин (з 1847 у 2002 р. до 141 у 2017 р., тобто у 13,1 рази), а й їх частка серед усіх злочинців аналізованої категорії (рис. 3).

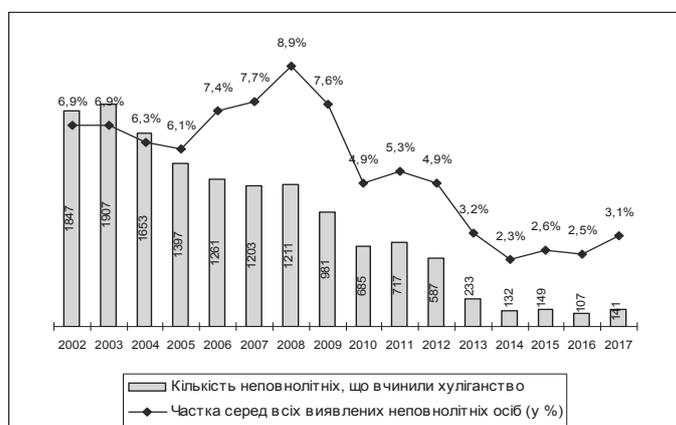

Рис. 3. Динаміка кількості неповнолітніх осіб, які вчинили хуліганські дії в Україні у 2002–2017 рр.

Так, у 2002 р. вона складала 6,9 %, у 2006–2008 рр. на фоні зниження відсотка злочинців, що скоїли крадіжки, зросла до 8,9 %, а в наступні роки знизилася у 3 рази та в останньому році становила тільки 3,1 %. Неповнолітні з кожним роком дедалі рідше вчиняють хуліганські дії, за які настає кримінальна відповідальність. Це підтверджується і суттєвим зменшенням (з 14,2 % до 8 %) відсотка неповнолітніх серед усіх злочинців–хуліганів.

Слід зазначити, що хуліганство серед неповнолітніх є своєрідною формою протесту девіантних підлітків. Ззовні хуліганські дії знаходять свій вияв у безглузких актах агресії, жорстокості, вандалізму, порушенні громадського спокою та демонстрації бравади, п'яної хвацькості, безкарності і явної неповаги до суспільства. За всіма цими діями ховаються справжні мотиви підліткового хуліганства: ворожість, ненависть, жага самоствердитися через насильство до інших як демонстрація зверхності та переваги. Для підліткового хуліганства характерні невмотивована агресія й жорстокість. Обов'язковим елементом хуліганства неповнолітніх є наявність глядацької аудиторії, яка своєю присутністю надає діям хуліганів зухвалості й цинізму [1, с. 3–22]. Підтвердженням цього є численні відео в мережі Інтернет зі сценами насильства за участю підлітків.

Іншою була динаміка чисельності неповнолітніх, які вчинили незаконне заволодіння транспортним засобом (рис. 4).

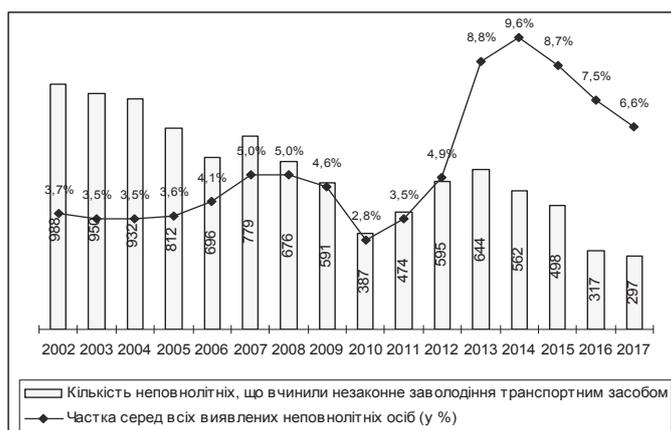

Рис. 4. Динаміка кількості неповнолітніх осіб, які вчинили незаконне заволодіння транспортним засобом в Україні у 2002–2017 рр.

Як бачимо на рисунку, кількість таких осіб, згідно із загальною тенденцією, зменшувалася протягом майже всього періоду проведення аналізу (виключення – 2007 р., 2011–2012 рр.), але темп зниження був значно меншим, ніж щодо інших злочинів. У 2002 р. кількість неповнолітніх, що вчинили незаконне заволодіння транспортним засобом, дорівнювала 988. Упродовж 2003–2010 рр. вона зменшилася до 387, у наступні три роки – зросла до 644, а починаючи з 2014 р., відновилася тенденція до її зниження, в результаті якої у 2017 р. виявлено 297 цих осіб. Чисельність неповнолітніх, які скоїли зазначений злочин, протягом аналізованого періоду зменшилася у 3,3 рази. Їх частка серед усіх неповнолітніх злочинців у 2002–2012 рр. коливалася від 3 % до 5 %, а за останні роки вона суттєво зросла та складала в середньому 8,2 %. Тобто цей вид злочину став третім за поширеністю серед злочинців молодших вікових груп. Причому в середньому 45 % таких осіб вчинили крадіжку автомобіля. Також слід відзначити значний

відсоток (в середньому близько 20 %) неповнолітніх серед усіх злочинців, які здійснили незаконне заволодіння транспортними засобами, та 14 % серед крадіїв автомобілів.

На наше переконання, це пояснюється тим, що такі злочини значно простіше виявляються та розкриваються, тому що:

є потерпіла сторона, яка зазнала значних збитків та відразу повідомляє про скоєння злочину, що підвищує можливість його розкриття “по гарячих слідах”;

у зв'язку з тим, що водійські права можна отримати з 18-річного віку, отже, підліток за кермом відразу привертає увагу;

відсутність у неповнолітнього досвіду водіння транспортного засобу спрощує їх затримання тощо.

Неповнолітні, які вчинили найбільш поширений наркозлочин – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, склали протягом аналізованого періоду в середньому 3,9 % (рис. 5).

Їх чисельність у 2002–2004 рр. зростає з 800 до 1071, а в наступні роки скорочувалася, особливо суттєво у 2013 р. (у 2,2 рази). У 2017 р. вона дорівнювала 137, що менше, ніж на початку розглядуваного періоду у 5,8 рази. Частка осіб, які вчинили цей наркозлочин, серед усіх неповнолітніх у 2002 р. складала 3 %, у 2006–2008 рр. була трохи більше 5 %, а в подальшому переважно скорочувалася та у 2017 р. становила 3,0 %.

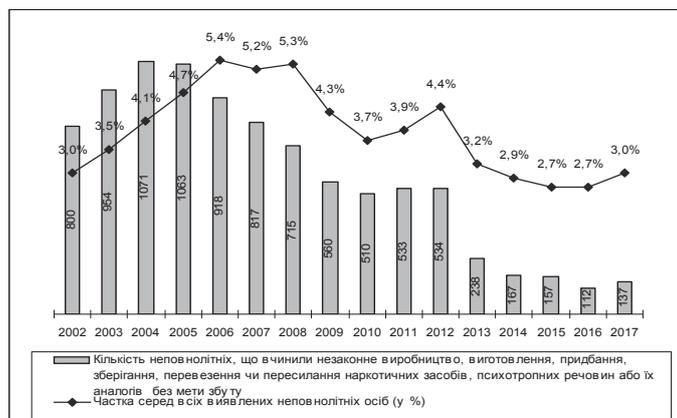

Рис. 5. Динаміка кількості неповнолітніх осіб, які вчинили незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту в Україні у 2002–2017 рр.

Слід звернути увагу, що ситуація з дитячою наркоманією є вкрай негативною. За результатами соціологічного опитування “Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні”, проведеного ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” у 2015 році в межах міжнародного проекту “Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин”, 11,3 % підлітків хоча б один раз у житті вживали наркотики, серед яких хлопці – 15,4 %, дівчата – 7,9 %. Як стверджують експерти, найпоширенішими серед молоді є аптечні наркотики, стимулятори (первітин, амфетаміни) і спайс. Ін’єкційне вживання опіатів зустрічається серед неповнолітніх дуже рідко. До того ж раніше підлітки отримували доступ до наркотиків через наркопритони, а на сьогодні за

допомогою Інтернету можна знайти та купити будь-які наркотичні препарати й отримати їх через систему “закладок” [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Голіна В., Ємельянов В., Головків Б., Ботургарєєва В.* Кримінологічна характеристика корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх та особливості попередження її у великому місті. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. 2006.

2. *Балакірева О.* (кер. авт. кол.) Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту “Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD” (Поліграфічний центр “Фоліант” 2015).

REFERENCES

1. *Holina V., Yemelianov V., Holovkiv B., Botyrhareieva V.* (2006) Kryminologichna kharakterystyka koryslyvo-nasylnytskoi zlochynnosti nepovnlitnikh ta osoblyvosti poperedzhennia yii u velykomu misti. “Criminological Characteristics of Juvenile Offenders’ Self-Forced Criminality and Features of Preventing It in a Large City”. Issues of Struggle against Criminality: coll. of studies [in Ukrainian].

2. *Balakirjeva O.* (main author) (2015) Kurinnia, vzhyvannia alkoholiu ta narkotychnykh rehovyn sered pidlitkiv, yaki navchaiutsia: poshyrennia y tendentsii v Ukraini: za rezultatamy doslidzhennia 2015 roku v ramkakh mizhnarodnoho proektu “Ievropeiske opytuvannia uchniv shchodo vzhyvannia alkoholiu ta inshykh narkotychnykh rehovyn – ESPAD”. “Smoking, Alcohol and Drug Use among Adolescents in Education: Distribution and tendencies in Ukraine: according to the 2015 Study, within the Framework of the International Project “European Student Survey on the Use of Alcohol and Other Drugs – ESPAD” (Polihrafichnyi tsentr “Foliant” 2015) [in Ukrainian].

UDC 343.915

I. H. Lubenets,

Candidate of Juridical Sciences,

Leading Researcher, State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0003-2597-0356

I.V. Naumova,

Head of the Department, State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-6643-0375

THE MOST COMMON TYPES OF JUVENILE DELINQUENCY: CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS AND TENDENCIES

As the criminologists rightly point out, the juvenile delinquency structure differs from the crime of adults, since many crimes for minors are not available due to their age characteristics. Paper deals with the criminological characteristics, the state and dynamics of main types of crimes committed by minors: theft, robbery, robbery, hooliganism, drug-related crimes, illegal possession of transport, incl. car, fraud, bodily harm. The motives for committing juvenile offenses of certain types of crimes are determined.

It is also necessary to take into account that most juvenile offenses remain latent ones. Consequently, increased latency is a specific feature of juvenile delinquency, through which the actual level of juvenile delinquency is 3–4 times higher than that are recorded. The authors identified what kind of crimes had the lowest level of latency.

The purpose of the study is to establish certain patterns, features of certain types of crimes committed by minors and provide them with criminological characteristics on the basis of state statistical reporting during past 15 years.

It was found out that during the analyzed period most of the minors committed theft, and every fifth robber was a juvenile. In percentage terms the proportion of all crimes against person's age juvenile offenders is set.

Studies of mentioned kind are relevant due to the fact that the level of criminal activity of juveniles is an important indicator of the crime situation in society, and the tendencies of juvenile delinquency determine to a large extent the future state of crime in the country. One of the criteria of stability, reliability, development of society and state is the ability of the latter one, through its social institutions, to influence the upbringing of children in such a way as to keep minors from destructive, criminal behavior; to effectively organize a mechanism for the protection from the criminogenic impact on them.

Keywords: juvenile, crime, criminological characteristics, theft, robbery, hooliganism, robbery with violence, drugs, transport hijacking.

Отримано 05.07.2018